

Tautodailininkai svarbiausiose ryšių su tauta ir pasauliu vietose

Tautodailininkai priklauso svarbiausioms šalies vidaus kraštų-regionų kūrybinėms organizacijoms, kurios vienija ir užtikrina visuomenės tapatumo (identiteto) išsaugojimą, jo stiprinimą ir plėtimą ateityje. Šios, ypač svarbios kultūrai funkcijos sėkmingas vykdymas, reikalauja ir tam tikros padėties visuomenės organizacinėje sandaroje.

Įvairūs tyrimai, vertinimai ir ekspertizės Europos savivaldos regionuose patvirtino, kad etnokultūrinio tapatumo išsaugojimas bei jo stiprinimas yra susijęs su keturiomis pagrindinėmis struktūromis: kūrybinėmis organizacijomis, mokslo bei švietimo įstaigomis, muziejais ir turizmo bendrovėmis. Tai lyg keturios kertinės dalys arba pamatinė tapatumo egzistencijos sistema (žr. 1 pav.)

Viršutinėje A dalyje yra visos kūrybinės, tarp jų ir tautodailininkų organizacijos. Be jų čia dar patenka rašytojų, dailininkų, muzikų, kino, architektų draugijos ar sąjungos. Svarbu, kad kiekviename krašte (regione) visos kūrybinės organizacijos tarpusavyje palaikytų ryšius, bendradarbiautų. Susitikimai, keitimasis nuomonėmis, kūrybinės stovyklos, bendri projektai ugdo, lavina ir tobulina sumanymus, leidžia geriau suvokti visas to krašto tapatumo išsaugojimo ir plėtojimo problemas. Geriausias atvejis – kuomet visos kūrybinės organizacijos yra susivienijusios į kokią nors asociaciją, tuomet jų vaidmuo šalyje ir plėtojant tarptautinius ryšius yra labai svarbus.

Apatinėje arba pamatinėje B dalyje yra svarbiausia struktūra, kuri atveria naujus krašto pažinimo klotus, ugdo kūrybinių jėgų pamainą. Be mokslo ir švietimo įstaigų, čia patenka ir visa informacinė sistema, žiniasklaida. Vakarų Europos regionai, pereidami į žinių visuomenę, šią dalį itin stiprina ir plėtoja, nes ji susijusi su krašto intelekto potencialu. Jo vystymas, kuomet gamybos procesai orientuojami į pigos darbo jėgos rinką, tampa ypač svarbus, nes pirminiai idėjiniai, konstrukciniai ir projektiniai sprendimai tampa pagrindine veikos sritimi. Su tuo anksčiau ar vėliau akivaizdžiai ir neišvengiamai susidurs ir mūsų tautodailė. Jau prieš gerą dešimtmetį keli ES regionai susivienijo ir įkūrė EURO CERAM, kad galėtų atsilaikyti prieš Pietų Amerikos keramikos invaziją į mūsų žemyną.

Šoninė C dalis siejasi su tautodailės dirbinių aktyviu propagavimu ir pardavimo skatinimu. Muziejų čia esama įvairiausių: tradicinės specializacijos (amatų, buities, technikos), skansenų, etnografinių sodybų, memorialinių pastatų ir pan. Visuose juose tautodailės gaminiams yra galimybė užimti patogias pozicijas, skatinant tradicinius amatus ir verslus. Jau išplito muziejai,

kurie plėtoja tokią amatininkystę, atskleidžia lankytojams užmirštas technologijas, parodo gaminimo procesą.

Dešinėje esanti D dalis apima turizmą, jo įvairias sritis, visa tai siejant su keliavimo informacijos centrų tinklą. Ši sistema, kuomet gerai organizuota, tautodailės skatinimui ir plėtimui yra labai reikšminga. Turizmo vadovai, lankstinukai ir žemėlapiai – tautodailės vietų, amatininkų ir gaminių propaguotojai. Keliautojams patinka ne tik gyvenvietės, bet ir nuošaliuose vietose rasti tautodailininką, nuoširdžiai su juo pabendrauti, ką nors išmokti ir įsigyti norimą daiktą - savitą kūrinių, kartu įrašant apsilankiusio vardą, atvykimo datą.

Aptarta schema veikia sėkmingai tik tuomet, kuomet visos keturios dalys palaiko nuolatinį ryšius, bendradarbiauja, jaučia atsakomybę už viso krašto tapatumo likimą ir jo tolesnę evoliuciją. Geriausia, kai toks bendradarbiavimas remiasi aiškiais prioritetais, dalykiškais programomis ir strateginiais planais. ES valstybių regionų praktinė veikla rodo, kad esama daug būdų ir galimybių tokiai veiklai planuoti, organizuoti ir įgyvendinti.

Aptarsiu savitą tokios sistemos modelį Suomijos Šiaurės Karelijos regione. Teko ne kartą ten lankytis, susipažinti su šio krašto etnokultūra, jos sandara ir įvairiomis įstaigomis bei institucijomis. Kad būtų aiškiau, pasinaudosiu 2 pav., vaizduojančiu teritorinę etnokultūros organizaciją.

Suomijos Šiaurės Karelijos kraštui būdingi skandinaviškos gyvenamos ir gamtos bruožai: mažas gyventojų tankumas, didelis miškingumas, daug saugomų gamtos plotų, taip pat gerai išplėtotą ir decentralizuotą kultūros bei mokslo įstaigų infrastruktūrą. Regiono plotas nemažas, maždaug kaip mūsų Aukštaitija ar Žemaitija, sudaro 17,7 tūkst. kv.m. Jame gyvena tik 180 tūkst. gyventojų, iš jų 49 tūkst. sostinėje Joensuu. Tačiau ši nedidelė etnokultūrinė bendruomenė turi net šešis nacionalinius parkus. Sostinėje veikia ES miškų institutas. Jau nuo seno kareliai mėgsta medžio drožinius, jais puošia savo namus, buitį ir aplinką. Dėl šios drožybos stiliaus ir paplitimo, kartu su rusiškąja Karelijos dalimi, susidaro ypatinga teritorija Europos šiaurėje. Europiečiai ją dar gerai žino kaip kanklių gamybos ir senų kankliavimo tradicijų kraštą, kuriame buvo sukurtas suomių tautinis „Kalevalos“ epas. Suomiškojoje Karelijos dalyje jau gaminamos ir elektrinės kanklės, kuriomis galima atlikti įvairius kūrinius, taip pat ir klasikinius.

Suomiškoji Šiaurės Karelija išsiskiria tuo, kad turi aiškiai susiformavusius penkis regioninio lygmens etnokultūros centrus, kuriuose tautodailė yra itin svarbi. Svarbiausias vaidmuo tenka sostinei, nes čia sutelktos regioninės aukštosios mokyklos, kurių pagrindinė veikla nukreipta į krašto kultūros, gamtos, istorijos ir ekonomikos tyrimus. Be to gyventojai čia gali įgyti aukštąjį išsilavinimą. Tai ne tik patogiu ir pigu, bet ir prasminga vietos bei šeimos tradicijų tęstinumo požiūriu. Kol kas Lietuvoje neįsivaizduojama, kad panašaus dydžio istorinių kraštų sostinėse,

tokiose kaip Alytus, Marijampolė ar Telšiai, veiktų visa regioninio aukštojo mokslo sistema: universitetas, politechnikos institutas ir konservatorija. Ten studijuotų po 6 - 7 tūkst. studentų.

Joensuu visa tai turi, universitetas įkurtas tuomet, kai ten gyveno vos 30 tūkst. gyventojų. Konservatorija atsirado vėliau. Šiaurės Karelijos politechnikos institutas įkurtas po 1995-ųjų metų, šaliai įstojus į ES. Sėkmingai pasinaudojus regioninės plėtros fondais, įkurtas ir didelis amatų centras. Šis centras jau paliko žymę ir Vilniuje. Karoliniškėse, netoli televizijos bokšto, 2005 m. rudenį pastatytas paminklas „Karelijos auksinė gegutė“, kuri sukūrė Joensuu amatų mokyklos moksleivė, konkurso nugalėtoja – Marju Ryhelia (Riihelä). Ji sumaniai, mažai gadindama ir apdorodama, panaudojo vietinę žaliavą - akmenis, kurių karelai turi labai daug. Be to, anot jos, akmenys yra pastoviausios ir tvirčiausios draugystės simbolis. Tuo pačiu tai buvo atsakas ir į mūsų žymaus drožėjo Ipolito Užkurnio skulptūros „Vaidila“ sukūrimą Joensuu mieste 1995 m. Apsikeista penkiais tautodailininkų darbais.

Karelai siūlo susipažinimą su jų kraštu pradėti nuo informacijos centro CARELICUM. Tai trijų aukštų, 1500 kv. m ploto įstaiga, teikianti informaciją apie Kareliją. Pirmą kartą pavyko harmoningai sujungti kultūrą, istoriją ir šiandienines paslaugas. Viskas, kas tik susiję su Karelija, čia atsispindi teminėse parodose įvairiais būdais – realiais eksponatais ir virtualioje erdvėje: pateikiama dvasinė ir materialinė kūryba, liaudies dainos, muzika ir šokiai. Informacija skirta šalies ir užsienio lankytojams, nuo moksleivių, iki studentų ir mokslininkų. Svarbią vietą ten užima tautodailininkų darbai. Tai ir yra jų ta ypatinga pozicija savo regione, šalyje ir pasaulyje, nes taip įrengtų, tokio aukšto reprezentacinio lygio kultūros ekspozicijų daugiau niekur nėra. CARELICUM yra naujas žingsnis regioninės informacijos srityje ne tik Suomijoje, bet ir ES, įgyvendintas pagal koncepciją: „Visas regionas po vienu stogu“.

Kitas etnokultūros centras yra Lieksos mieste. Tai jau žinomas muziejaus po atviru dangumi arba skanseno tipas. Vadinamas Pielinen muziejumi, nes yra prie Pielinen ežero, kur anksčiau buvo sielininkų kaimelis. Muziejus apima 70 pastatų su 100 tūkst. įvairiausių eksponatų ir 30 tūkst. fotografijų. Suomiams nepriimtinas etnografinių sodybų kilnojimas ir pervežimas į kitas vietas (kaip mes padarėme Rumšiškėse). Kur buvo vertinga kultūros išlikimo ir išsaugojimo požiūriu sodyba, ten ją reikia ir globoti, atitinkamai įrengiant ekspoziciją. Pielinen muziejus – rojus tautodailininkams, ten galima semtis istorinės patirties, parodyti gamybos būdus, kai ką ir parduoti.

Trečiasis karelių kultūros centras yra prie Nurmes gyvenvietės, vadinamoji Bomba sodyba, išsiskirianti labai dideliu – trijų aukštų gyvenamuoju namu. Išlikusi nuo XIX a., tuomet buvęs gyvenamasis namas, kaip ir kiti pastatai buvo nedažytas, senstančių rąstų, tamsiai pilkai juodos spalvos. Dabar jis spalvingai išdažytas. Čia vėl mūsų požiūris skirtusi, mes galvotume, kad reikia palikti kuo senesnę, archajiškesnę išvaizdą. Suomiai mąsto evoliuciškai: dažai atėjo į kaimą palaiptui, vienas nuo kito kaimietis nusižiūrėdavo, norėdavo, kad ir jo sodyba būtų graži. Reiškia,

turtingo ūkininko pastatai vis tiek anksčiau ar vėliau būtų nudažyti. Šio centro ypatumas tas, kad integruotos įvairios paslaugos (viešbutis, karelišku valgių seklyčia, konferencijų patalpos) ir svarbiausios krašto kultūros sritys: senoji architektūra, karelių teatras, vietos poezijos skaitymai, dainų, muzikos ir šokių šventės. Be abejo tautodailininkai čia taip pat turi savo ekspozicijas, įvairių susitikimų ir amatų pristatymo dienas.

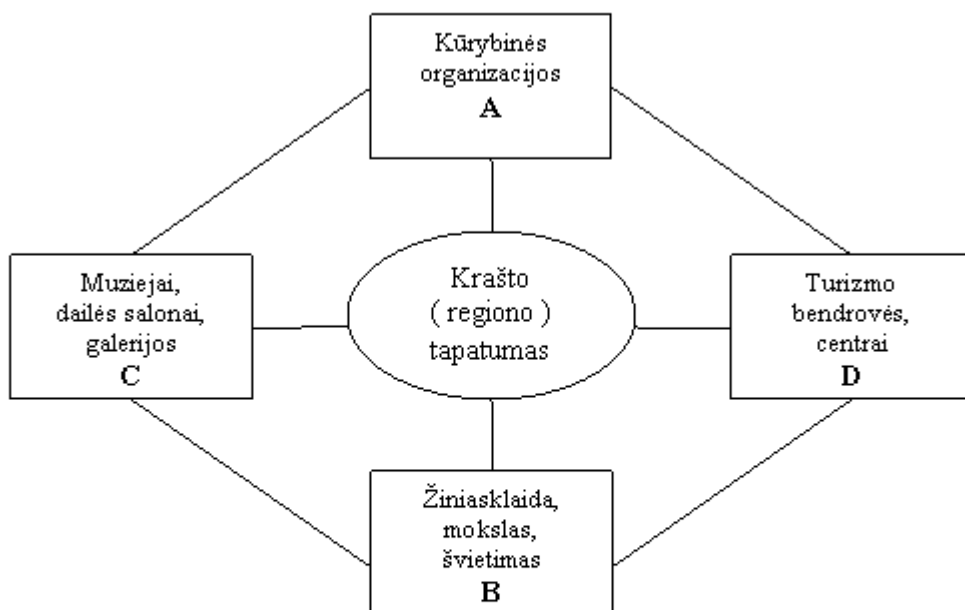
Ketvirtasis etnokultūros centras – prie Ilomantsi, ši savivaldybė yra labiausiai nutolusi į rytus ES. Centras turi buvusio kaimo pavadinimą – Parppeinvaara. Tai žymi karelių dainininkų ir kankliuotojų vietovė. Dėl to centro paskirtis specifinė – kankliavimas. Ši paskirtis nekintanti ir stabili, atvykęs keliautojas žino, kad čia visada išgirs karelišką gerų kanklininkų muziką. Kaip ir visais kitais atvejais, suomia siekdami ilgiau išlaikyti turistą, daugiau jam toje vietovėje parodyti, integruoja į centrą ir kitas paslaugas. Čia iš rąstų pastatytas tradiciškas karelišku valgių restoranas. Taip pat veikia vieno Suomijos kariuomenės generolo muziejus – medžioklės namas, kurį pastatė kariai ir padovanojo gimtadienio proga. Tai buvo dar karo metais, pastatas iš pradžių stovėjo rusiškojoje Karelijos dalyje, vėliau perkeltas į dabartinę vietą.

Penktuoju centru reikėtų laikyti žymios suomių medžio skulptorės – drožėjos Evos Riuunianen (Ryynänen) sodybą Paateri kaime, Lieksos savivaldybėje. Ši menininkė prieš keletą metų mirė, bet savo sodyboje paliko išpūdingą pastatų ansamblį su savo kūrinių ekspozicijomis. Dar jai esant gyvai, per trumpą šiaurietiškos gamtos – vėlyvas pavasaris ir ankstyvas ruduo – šiltąjį sezoną, sodyba sutraukdavo iki 90 tūkst. turistų. Kartais jiems aptarnauti vienu metu prireikdavo net penkių gidų. Sodybą sudaro keturi pastatai: kuklus drožėjos namelis, kedrų rąstų bažnytėlė, kavinė ir tvartas, paverstas kūrinių muziejumi. Čia taip pat sumaniai pasinaudota suomių kultūros vadybos patirtimi – papildomų paslaugų integracija. Bažnytėlė – gamtos šventovė – galima išsinuomoti šeimos šventėms. Ar kuri savitesnė pora nepanorės miškų glūdumoje surengti savo vestuvių? Jų paslaugoms ir originali – apvalios formos kavinė. Viduje skulptorė įkūrė skirtingų meninių formų staliukus ant ratukų, klientas gali juos stumdyti ir pasirinkti gražiausią vietą prie langų. Ilgą laiką Riuunianen buvo paprasta ūkininkė, melžėja. Dar būdama gyva, pasakojo: „Kol melžiau karvės, metinės pajamos buvo iki 20 tūkst. JAV dolerių per metus, o kai pradėjau užsiimti menu, jos iškart padidėjo penkis kartus ir siekė 100 tūkst. JAV dolerių“. Bet įdomiausia, kad daugumą motyvų savo kūrybai rado čia pat, aplinkiniuose miškuose.

Be minėtų pagrindinių etnokultūros centrų, Šiaurės Karelijoje, jos savivaldybėse – komunose – yra ir daugiau panašių kultūros įstaigų, vietos švenčių ir renginių, bet joms tenka lokalus vaidmuo.

Straipsnio tikslas – supažindinti su svarbiausiomis regioninio lygmens institucijomis, kur tautodailės, jos kūrėjų pozicijos itin stiprios ir reikšmingos ne tik tam kraštui, bet ir visai šaliai, taip pat ir pasauliui, nes ta kultūra yra vienintelė ir kitur nepasikartoja. Panašiai ir su mūsų istoriniu

kraštų: Aukštaitijos, Dzūkijos (Dainavos), Sūduvos, Žemaitijos, kultūros formavosi šimtmečiais ir yra unikalios. Tautodailininkams tenka ypatinga misija jas išsaugoti ir perduoti ateities kartoms.

1 pav.
Regioninio tapatumo išsaugojimo, stiprinimo ir plėtojimo institucijų, jų sąveikos schema